

ΔΗΜΗΤΡΑ ΠΑΤΡΩΝΙΔΟΥ

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941-1944

Εισαγωγή

Τον Απρίλιο του 1941 οι Γερμανοί παραχωρούν στους Βούλγαρους για αστυνόμευση τα εδάφη της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης. Οι Βούλγαροι ωστόσο προχωρούν σε ενσωμάτωση της περιοχής εγκαθιδρύοντας και πολιτική διοίκηση¹. Εξάλλου όλες οι βουλγαρικές κυβερνήσεις από το 1920 και εξής επιθυμούν την οικονομική διέξοδο στο Αιγαίο και την αναθεώρηση των Συνθηκών του 1919. Για να πετύχουν τον σκοπό τους, μεταξύ άλλων ανακινούν θέμα μειονοτήτων, υποκινώντας έναν βομβαρδισμό μειονοτικών καταγγελιών στο Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη προξενώντας από ένα σημείο και πέρα τη δυσφορία του². Η επίσημη βουλγαρική θέση είναι ότι δεν υπάρχουν σλαβόφωνοι ελληνικοί πληθυσμοί αλλά βίαια ή μη βίαια εξελληνισμένοι Βούλγαροι³. Για τους Βούλγαρους οι «Γραικομάνοι» είναι οι τέως πατριαρχικοί σλαβόφωνοι, οι οποίοι, αν και βουλγαρικής καταγωγής, ταυτίστηκαν με την ελληνική εθνική συνείδηση. «Βούλγαροι» αποκαλούνται συνήθως οι εξαρχικοί σλαβόφωνοι, οι οποίοι μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις φάνηκε να προσβλέπουν στη βουλγαρική διοίκηση⁴.

Στις 3 Μαΐου 1941 συστήθηκε η «περιφέρεια του Αιγαίου ή Ξάνθης» (Беломорие ή Ксантійска област), από τον ποταμό Στρυμόνα μέχρι τη

1. Γ. Даскалов, «Изграждане на българската администрация и политическата система в новоосвободените земи на Западна Тракия и Източна Македония (1941-1944 г)», *Военноисторически Сборник*, 6/1992.

2. Α. Τούντα-Φεργάδη, *Μειονότητες στα Βαλκάνια, Βαλκανικές διασκέψεις 1930-1934*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 156-157. Λ. Διβάνη, *Ελλάδα και μειονότητες: Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα 1999, σσ. 48-51, 298-348.

3. Γ. Даскалов, *Драмското въстание 1941*, Σόφια 1992, σ. 20 και του ίδιου, *Между реваншизма на Атина, македонизма на Белград и нихилизма на София*, Σόφια 2007, σ. 21.

4. Ι. Μιχαηλίδης, *Μετακινήσεις Σλαβόφωνων πληθυσμών (1912-1930). Ο πόλεμος των στατιστικών*, Αθήνα 2003, σσ. 219-230, 236.

γραμμή Αλεξανδρούπολη - Σβίλεγκραντ, με έδρα την Ξάνθη και ενσωματώθηκε διοικητικά στην 4^η περιφέρεια του βουλγαρικού κράτους⁵. Στα όρια της περιφέρειας αυτής συστήθηκε την 1^η Ιουνίου 1941 η Εκπαιδευτική Περιφέρεια Ξάνθης με διοικητική αρχή την Περιφερειακή σχολική επιθεώρηση Ξάνθης. Προϊστάμενος τοποθετείται ο Γκιόργκι Ναλμπάντοφ. Η Εκπαιδευτική Περιφέρεια Ξάνθης αρχικά διαιρείται σε 6 εκπαιδευτικές επαρχίες: Αλεξανδρούπολης (την επόμενη χρονιά συγχωνεύτηκε με την εκπαιδευτική επαρχία Κομοτηνής), Κομοτηνής, Ξάνθης, Καβάλας, Δράμας και Σερρών. Σε κάθε εκπαιδευτική επαρχία τοποθετείται ένας επαρχιακός σχολικός επιθεωρητής⁶.

Η παρούσα έρευνα θα εστιάσει στην απόπειρα εκβουλγαρισμού του θεσμού της εκπαίδευσης στον νομό Σερρών. Στηρίζεται εξ ολοκλήρου σε αρχειακό υλικό του βουλγαρικού Υπουργείου Εθνικής Παιδείας, που φυλάσσεται στο Κεντρικό Κρατικό Ιστορικό Αρχείο της Σόφιας (Централен Държавен Исторически Архив). Επομένως, μεταφέρει τις βουλγαρικές θέσεις, όπως εκφράζονται στα επίσημα έγγραφα, και διερευνά την εκπαιδευτική πολιτική που ακολούθησε η βουλγαρική πλευρά, για να οικοδομήσει έθνος στην περιοχή. Ευχής έργον είναι η προσπάθεια αυτή να ολοκληρωθεί στο μέλλον με μια επιτόπια έρευνα, που θα διερευνήσει μέσω μαρτυριών πώς τελικά εφαρμόστηκε η πολιτική αυτή, εξακριβώνοντας την απόσταση ανάμεσα σε αυτό που ισχυρίζονται τα βουλγαρικά επίσημα έγγραφα ότι συνέβη και στο τι πραγματικά συνέβη. Παρόμοια προσέγγιση που επιχειρήθηκε από νέες ερευνήτριες, παρά τη μικρή της έκταση, έδωσε ενδιαφέροντα ευρήματα⁷.

Η οργάνωση της εκπαιδευτικής επαρχίας Σερρών

Η εκπαιδευτική επαρχία Σερρών περιέλαβε τις διοικητικές επαρχίες Σερρών και Σιδηροκάστρου. Στις 11.06.1941 τη διοίκηση της εκπαιδευτικής επαρχίας ανέλαβε ο σχολικός επιθεωρητής Μπογκντάν Μπογκντάνοφ με εντολή να οργανώσει το σχολικό δίκτυο⁸. Οι επαρχια-

5. Г. Даскалов, *Драмското въстание*, ό.π., σ.79.

6. Αναφορά του περιφερειακού σχολικού επιθεωρητή Ξάνθης, Γκιόργκι Ναλμπάντοφ, για την κατάσταση του σχολικού έργου στην περιφέρεια του Αιγαίου κατά τη σχολική χρονιά 1941-1942, Централен Държавен Исторически Архив, στο εξής ЦДИА, Фонд (στο εξής Ф.) 177, опис (στο εξής оп.) 7, архивна единица (στο εξής а.е.) 170, σ. 412.

7. Π. Δαγκούλη – Α. Νικολούδη, *Τοπική εκπαιδευτική ιστορία της πόλης των Σερρών 1936-1950*, (πτυχ. εργ. ΔΠΘ), Αλεξανδρούπολη 2015.

8. Προσωπική αναφορά για τη δράση του Μπογκντάν Μπογκντάνοφ, επαρχιακού σχολικού επιθεωρητή Σερρών, για τη σχολική χρονιά 1941-1942 με αριθ. πρωτ. εισερχ. εγγρ. στην Περιφ. Σχολ. Επιθεώρηση Ξάνθης 1832/16/04.07.1942, ЦДИА, Ф 177, оп. 7, а.е. 170, σ. 375.

χιακοί σχολικοί επιθεωρητές της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Ξάνθης έπρεπε μέσα στο καλοκαίρι του 1941 να προσπαθήσουν να επισκεφθούν όλους τους οικισμούς της εκπαιδευτικής επαρχίας τους και να καταγράψουν τον αριθμό των παιδιών υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οποσδήποτε, όμως, όφειλαν να επισκεφθούν τους οικισμούς στους οποίους κατοικούσε ο πληθυσμός που η βουλγαρική πλευρά αποκαλούσε «βουλγαρικό» και να καταγράψουν αναλυτικά τα παιδιά που αποκαλούσαν «Βουλγαρόπουλα», γιατί με βάση τον αριθμό τους θα ιδρύονταν τα αντίστοιχα βουλγαρικά σχολεία⁹. Ο Μπογκντάνοφ γράφει στην αναφορά του:

«Σύμφωνα με την απόφαση που πάρθηκε στην πρώτη συνάντηση του συμβουλίου των σχολικών επιθεωρητών και σύμφωνα με τις οδηγίες που έδωσε το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, στην υποχρεωτική εκπαίδευση έπρεπε να ενταχθούν το πρώτο διάστημα παιδιά βουλγαρικής καταγωγής, παιδιά μεικτών γάμων -Βούλγαρου με Ελληνίδα και το αντίθετο- Αρμένιοι, Αθίγγανοι και άλλες εθνικότητες. Τα παιδιά υποχρεωτικής εκπαίδευσης με ελληνική καταγωγή δεν έπρεπε να ληφθούν υπόψη. Οι λόγοι ήταν εθνικοί.

Δεν θα υπήρχε επαρκής αριθμός εκπαιδευτικών, εάν έρχονταν στα σχολεία τα Ελληνόπουλα. Αφού με αυτά τα δεδομένα λήφθηκε η απόφαση και δόθηκαν οι οδηγίες, έπρεπε να αναζητηθούν τα παιδιά υποχρεωτικής εκπαίδευσης και στη βάση αυτών να ετοιμαστεί η κατάσταση με το προσωπικό. Επειδή ήταν υπερβολικά νωρίς, αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της βουλγαρικής διοίκησης, και επειδή δεν είχε διασωθεί κανενός είδους αρχείο, η ανεύρεση των παιδιών υποχρεωτικής εκπαίδευσης προχωρούσε με δυσκολίες. Ωστόσο, με προσπάθειες και περπάτημα ο κατά προσέγγιση αριθμός των παιδιών υποχρεωτικής εκπαίδευσης διαπιστώθηκε.

Έγιναν δεκά στην υποχρεωτική εκπαίδευση όλα τα παιδιά από τις εθνικότητες που αναφέρθηκαν από 7 έως 14 χρόνων. Η βαθμίδα της εκπαίδευσής τους καθορίστηκε με βάση εκείνη τη βαθμίδα που ολοκλήρωσαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αφού έγινε εξομοίωση με το βουλγαρικό. Αργότερα, η εκπαίδευση των μαθητών βουλγαρικής καταγωγής νομιμοποιήθηκε με τον νόμο για τους εκπαιδευτικούς τίτλους, καθώς οι σύλλογοι των εκπαιδευτικών διατηρούσαν μητρώα, εγκεκριμένα από τον κύριο Περιφερειακό σχολικό επιθεωρητή στην Ξάνθη»¹⁰.

9. Πρωτόκολλο αριθ. 1 του Περιφερειακού Συμβουλίου Σχολικών Επιθεωρητών Ξάνθης (στο εξής ΠΣΣΕΞ), ЦДИА, Ф798, оп.2, а.е. 48, σ.1 πλάτη.

10. Ετήσια αναφορά για την κατάσταση του εκπαιδευτικού έργου στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών τη σχολική χρονιά 1941-1942 με αριθ. πρωτ. εισερχ. εγγρ. στην Περιφ. Σχ. Επιθεώρηση Ξάνθης 1832/16/04.07.1942, ЦДИА, Ф 177, оп. 7, а.е. 170, σ. 380.

Μέχρι τα τέλη Ιουλίου 1941 ο Μπογκντάνοφ είχε ετοιμάσει την αναλυτική κατάσταση με το απαραίτητο για την επαρχία του εκπαιδευτικό προσωπικό και την 1^η Σεπτεμβρίου κατέφθασαν οι πρώτοι/ες εκπαιδευτικοί, από τους/τις οποίους/ες κάποιοι/ες διορίστηκαν εκεί και οι περισσότεροι/ες μετατέθηκαν από το εσωτερικό της χώρας¹¹.

Εξάλλου, όταν τον Ιούνιο του 1941 για πρώτη φορά ο Μπογκντάνοφ περιόδευσε στα χωριά της εκπαιδευτικής επαρχίας Σερρών, για να ελέγξει την κατάσταση των σχολείων του ελληνικού κράτους, ήρθε αντιμέτωπος με μια θλιβερή εικόνα.

«Παντού φαίνονταν τα ίχνη του πολέμου και η έλλειψη, για αρκετά μεγάλο διάστημα, της αρμόδιας εξουσίας να χαλιναγωγήσει τα εκδηλωμένα εκείνη τη στιγμή αρπακτικά ένστικτα και το ένστικτο της καταστροφής»¹².

Τα σχολεία από την αρχή του πολέμου είχαν επιταχθεί ως κοιτώνες Ελλήνων, Γερμανών και Βούλγαρων στρατιωτών. Ο Μπογκντάνοφ γράφει πως το πλιάτσικο ολοκληρώθηκε από τον πληθυσμό. Οι πόρτες και τα παράθυρα ήταν σπασμένα. Ο σχολικός εξοπλισμός ήταν ληλατημένος¹³.

Ο επαρχιακός σχολικός επιθεωρητής Σερρών επιδίωξε αμέσως να συναντήσει τους δημάρχους των δήμων στους οποίους αποφασίστηκε να ανοίξουν σχολεία. Επιστρατεύοντας όλη τη διπλωματία του, έπεισε τους γενικά απρόθυμους δημάρχους να τα επισκευάσουν, να τα επιπλώσουν και να αναζητήσουν τον ληλατημένο σχολικό εξοπλισμό. Μέχρι την 1^η Σεπτεμβρίου 1941 οι επισκευές είχαν ολοκληρωθεί στους περισσότερους οικισμούς¹⁴, ο εξοπλισμός είχε εν μέρει εντοπιστεί, ενώ οι προσπάθειες για να εξοπλιστούν τα σχολεία δε σταματούν καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς.

Σχολική χρονιά 1941-1942

Τη σχολική χρονιά 1941-1942 στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών λειτούργησαν συνολικά 53 σχολεία, 26 στη διοικητική επαρχία Σερρών και 27 στην αντίστοιχη του Σιδηροκάστρου (Ντεμίρ - Χισάρ). Από τα σχολεία της διοικητικής επαρχίας Σερρών 23 ήταν δημοτικά (1^η-4^η τάξη) και 3 βασικά (δημοτικό σχολείο μαζί με προγυμνάσιο), ενώ από τα αντίστοιχα της διοικητικής επαρχίας Σιδηροκάστρου 22 ήταν δημοτικά και 5 βασικά. Αυτόνομα προγυμνάσια (1^η-3^η τάξη) δεν λειτούργησαν, ενώ α-

11. Προσωπική αναφορά, ό.π., σ. 375.

12. Στο ίδιο, ό.π.

13. Στο ίδιο, ό.π. και Ετήσια αναφορά, ό.π., σ. 378 πλάτη, 379.

14. Προσωπική αναφορά, ό.π., σσ. 375-376.

πό τα 8 βασικά σχολεία, μόνο τα 4 λειτούργησαν με όλες τις τάξεις¹⁵. Στα σχολεία αυτά καθορίστηκε ότι θα διδάξουν 124 εκπαιδευτικοί, 53 στην επαρχία Σερρών και 71 στην επαρχία Σιδηροκάστρου. Τελικά όμως προσήλθαν οι 115, ενώ 9 θέσεις δεν πληρώθηκαν μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς. Σχεδόν όλοι/ες οι εκπαιδευτικοί είναι αποσπασμένοι/ες για έναν χρόνο, μόνιμοι/ες και πεπειραμένοι/ες. Στην πλειονότητά τους προέρχονται από την 1^η και 2^η εκπαιδευτική επαρχία του Πάζαρτζικ και από τη Σβέτα Βράτσκα. Γενικά εκπλήρωσαν την αποστολή που τους ανατέθηκε με σύνεση και με αίσθημα εθνικής και ιστορικής ευθύνης. Ο επιθεωρητής αποδίδει τα ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα της σχολικής εργασίας στην πείρα των μόνιμων εκπαιδευτικών¹⁶.

Στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών την πρώτη σχολική χρονιά 1941-1942 εντοπίστηκαν 4.344 μαθητές/τριες υποχρεωτικής εκπαίδευσης (με βάση τις κατηγορίες πληθυσμού που έγιναν δεκτές στο βουλγαρικό σχολείο), από τους/τις οποίους/ες οι 1.742 στη διοικητική επαρχία Σερρών και οι 2.602 στην αντίστοιχη του Σιδηροκάστρου. Σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ, στη διοικητική επαρχία Σερρών εντοπίστηκαν 902 αγόρια και 764 κορίτσια «βουλγαρικής καταγωγής», 46 αγόρια και 29 κορίτσια αρμενικής καταγωγής και 1 κορίτσι άλλης εθνικότητας. Στη διοικητική επαρχία Σιδηροκάστρου εντοπίστηκαν 1.276 αγόρια και 1.214 κορίτσια «βουλγαρικής καταγωγής», ταυτόχρονα με 47 αγόρια και 55 κορίτσια αθιγγανικής καταγωγής και 6 αγόρια και 4 κορίτσια αρμενικής εθνικότητας. Στα σχολεία της εκπαιδευτικής επαρχίας Σερρών γράφονται σ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς παιδιά Βουλγάρων εποίκων από τα παλαιά σύνορα.

Σχετικά με τη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο γράφει ο Μπογκντάνοφ:

«Από τον συνολικό αριθμό των παιδιών που υπόκεινται σε υποχρεωτική εκπαίδευση, στο σχολείο φοίτησαν τα 4.069 και έμειναν έξω από το σχολείο 275. Έμειναν έξω από το σχολείο και τα Ελληνόπουλα, και μεγάλος αριθμός των παιδιών των Βούλγαρων γραιοκομάνων. Οι τελευταίοι ακόμη κι αν έχουν βουλγαρική καταγωγή, κι αν μιλούν τη βουλγαρική γλώσσα, επίσημα δηλώνουν ότι είναι Έλληνες. Για τον λόγο αυτό τα παιδιά των περισσότερων έμειναν έξω από το σχολείο. Η πλειοψηφία όμως των παιδιών προσήλθε στο σχολείο.

Ο συνολικός αριθμός των παιδιών που οι γονείς τους είναι γραιοκομάνοι είναι...

Προσήλθαν στο σχολείο και γράφτηκαν ως Βούλγαροι ... παιδιά.

15. Ετήσια αναφορά, ό.π., σ. 378 πλάτη.

16. Στο ίδιο, ό.π., σ. 380.

(sic) Τα παιδιά των γραικομένων μπορούν να γίνουν δεκτά στο σχολείο. Οι γονείς τους είναι φανατισμένοι, αλλά τα παιδιά, μέσα από την επίδραση του σχολείου, μπορούν να αποκοπούν από το φανατισμένο περιβάλλον των γονιών τους και να εμφυτευτεί σε αυτά το πατριωτικό βουλγαρικό αίσθημα για τη βουλγαρική εθνικότητα.»¹⁷

Πρόστιμο δεν επιβλήθηκε στους γονείς των μαθητών/τριών που δε φοίτησαν στο σχολείο, με μόνη εξαίρεση το χωριό Στάτκιοβο (Κοίμησις), καθώς προς το τέλος της σχολικής χρονιάς τα παιδιά εγκατέλειπαν μαζικά το σχολείο.

Για την επόμενη σχολική χρονιά 1942-1943 εντοπίστηκαν 5.761 παιδιά υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ από τα παραπάνω παιδιά τα 5.573 είναι παιδιά «βουλγαρικής καταγωγής», στα οποία συμπεριλαμβάνονται και 483 γραικομένοι. Από τα υπόλοιπα παιδιά τα 85 είναι Αρμενόπουλα, τα 102 Αθιγγανόπουλα και 1 άλλης εθνικότητας¹⁸.

Ο Μπογκντάνοφ αναφέρει ότι και οι οδηγίες που έλαβε απευθείας από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, αλλά και οι αποφάσεις του ΠΣΣΕΞ όριζαν ότι η σχολική εργασία έπρεπε να επικεντρωθεί στη διδασκαλία της γλώσσας και στην εθνική διαπαιδαγώγηση¹⁹. Για τον λόγο αυτό κατάρτισε ειδικό πρόγραμμα διδασκαλίας της βουλγαρικής γλώσσας, της βουλγαρικής ιστορίας, της βουλγαρικής γεωγραφίας και της πολιτικής αγωγής, προκειμένου η εργασία των εκπαιδευτικών της επαρχίας να μπει σε μια πρακτική βάση και να έχει ομοιογένεια. Το πρόγραμμα αυτό προέβλεπε μεγάλη κινητικότητα της διδασκτέας ύλης, σύμφωνα με τις εντολές του Υπουργείου και τις αποφάσεις του ΠΣΣΕΞ. Συγκεκριμένα οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων έπρεπε να διδαχθούν την ύλη όλων των μικρότερων τάξεων. Στην Α΄ και Β΄ τάξη δημοτικού η διδασκαλία έγινε σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα που ίσχυε για την υπόλοιπη χώρα, με μόνη διαφορά ότι εστιαζόταν σε μεγαλύτερο βαθμό στην πραγματογνωσία και στη διδασκαλία της γλώσσας. Ο Μπογκντάνοφ εκτιμά πως εξαιτίας αυτών των πολύ συγκεκριμένων οδηγιών, οι εκπαιδευτικοί της επαρχίας αρμοδιότητάς του μπόρεσαν εύκολα να συντονιστούν και να επιτύχουν θετικά αποτελέσματα²⁰.

17. Ετήσια αναφορά, ό.π., σ. 380 πλάτη.

18. Στο ίδιο, ό.π.

19. Αναλυτικά για τις συγκεκριμένες αποφάσεις του ΠΣΣΕΞ και την τεράστια προσοχή που δινόταν στην εθνική διαπαιδαγώγηση των μαθητών/τριών βλ. Δ. Πατρωνίδου, «Εθνικισμός και Εκπαίδευση: Η Βουλγαρία και το Μπελομόριε», *Εκπαιδευτικός κύκλος*, (2014) 2(2) 129-147, σσ. 139-141. <http://www.educircle.gr/periodiko/images/teuxos/2014/teuxos2/9.pdf>

20. Προσωπική αναφορά, ό.π., σ. 375 και Ετήσια αναφορά, ό.π., σ. 381.

Από το σύνολο των 4.017 παιδιών που μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς παρέμειναν στα σχολεία, προβιβάστηκαν στην επόμενη τάξη τα 2.739 παιδιά, ενώ στην ίδια τάξη έμειναν 1.278 παιδιά. Το ποσοστό των παιδιών που έμειναν στην ίδια τάξη ανέρχεται στο 31, 8%. Ο μέσος όρος της βαθμολογίας στην εξαβάθμια κλίμακα είναι 4.14.

Ο Μπογκντάνοφ γράφει ότι το ποσοστό των μαθητών/τριών που δεν προβιβάστηκαν δεν είναι υπερβολικά μεγάλο, εάν αναλογιστεί κανείς τις τεράστιες δυσχέρειες που συνάντησε η διδασκαλία. Επίσης αναφέρει ότι τα εσπερινά μαθήματα των ενηλίκων στέφθηκαν από μεγάλη επιτυχία, καθώς φιλοξένησαν 1.000 ενήλικες, οι οποίοι έμαθαν γραφή και ανάγνωση και απέκτησαν «στέρεη συνείδηση της εθνικότητάς τους»²¹.

Το αναγνωστήριο των Σερρών, το οποίο ήταν το πρώτο που ιδρύθηκε στην «περιφέρεια Αιγαίου» στις 02.08.1941, με πρωτοβουλίες του Μπογκντάνοφ απέκτησε και κινηματογραφική αίθουσα και περιουσία. Με εντολή του επιθεωρητή, επίσης, ιδρύθηκαν στην επαρχία πάνω από 20 αναγνωστήρια, που εκτελούσαν, αν και αναμικά, το πολιτιστικό τους έργο²².

Σχολική χρονιά 1942-1943

Ο Περιφερειακός σχολικός επιθεωρητής Γκ. Ναλμπάντοφ γράφει στην αναφορά του τον Δεκέμβριο του 1942 ότι ο συστηματικός εποίκισμός του βουλγαρικού πληθυσμού σε διάφορες περιοχές της περιφέρειας το φθινόπωρο του 1942 οδήγησε σε μεγάλη αύξηση του αριθμού των σχολείων. Παράλληλα:

«[...] μια σειρά από πολιτικές και εθνικο - πολιτιστικές αιτίες επέβαλαν την ίδρυση ενός μικρού αριθμού σχολείων στις πόλεις και σε μερικά από τα πιο μεγάλα χωριά στην περιφέρεια για τα παιδιά ελληνικής εθνικής προέλευσης, τα οποία επιθυμούσαν να παρακολουθήσουν το σχολείο μας, χωρίς όμως να τους επιβληθεί η αρχή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.»²³

Ο πιθανότερος λόγος που ιδρύθηκαν για παιδιά ελληνικής καταγωγής ξεχωριστά σχολεία ή ξεχωριστά τμήματα στις τάξεις των βουλγαρικών σχολείων είναι η ανάγκη της βουλγαρικής δημόσιας διοίκησης να μάθουν οι αλλοεθνείς την επίσημη γλώσσα.

Για τα Ελληνόπουλα τοποθετήθηκε συγκεκριμένος αριθμός διδα-

21. Στο ίδιο, ό.π., σσ. 381-381 πλάτη.

22. Προσωπική αναφορά, ό.π., σ. 377.

23. Αναφορά του περιφερειακού σχολικού επιθεωρητή Ξάνθης με αριθ. πρωτ. 4227/05.12.1942, ЦДИА, Φ 177, оп. 2, а.е. 1946, σ. 8.

κτικού προσωπικού. Συγκεκριμένα, στη διοικητική επαρχία Σερρών τοποθετήθηκαν για τα Ελληνόπουλα 2 δάσκαλοι στο δημοτικό σχολείο στο χωριό Κεσικλίκ (Νέος Σκοπός), 1 δάσκαλος στο χωριό Κιοπεκί (Σκούταρι), 1 δάσκαλος στο χωριό Καβακλί (Λευκώνας), 1 δάσκαλος στο χωριό Σουμπάσκιοϊ (Νέο Σούλι), 2 δάσκαλοι στο χωριό Σαμουρσακλί (Πεντάπολις), 2 δάσκαλοι στο χωριό Τοπόλιανη (Χρυσό) και τέλος στο 3^ο και στο 4^ο δημοτικό σχολείο της πόλης των Σερρών 4 και 6 δάσκαλοι αντίστοιχα. Επίσης στην πόλη των Σερρών λειτούργησε το σχολικό έτος 1942-1943 για τα Ελληνόπουλα και 1 προγυμνάσιο με 2 εκπαιδευτικούς.

Στη διοικητική επαρχία Ντεμίρ Χισάρ (Σιδηροκάστρου) τοποθετήθηκαν στα ξεχωριστά σχολεία ή στα ξεχωριστά τμήματα που απευθύνονταν μόνο σε Ελληνόπουλα 1 δάσκαλος στο χωριό Βέτρην (Νέο Πετρίτσι), 2 δάσκαλοι στην πόλη Ντεμίρ Χισάρ (Σιδηρόκαστρο), 1 δάσκαλος στο χωριό Λιβάντοβο (Λειβάδια) και 1 δάσκαλος στο χωριό Τζουμαγιά (Ηράκλεια)²⁴.

Εξάλλου, συνολικά κατά τη σχολική χρονιά 1942-1943 λειτούργησαν στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών 79 σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 41 στη διοικητική επαρχία Σερρών και 38 στην αντίστοιχη του Σιδηροκάστρου.

Τη σχολική αυτή χρονιά λειτουργεί και το μεικτό γυμνάσιο Σερρών. Το Ημερολόγιο του γυμνασίου αναφέρει ως ημερομηνία επίσημης ίδρυσης την 12.10.1942²⁵. Λειτούργησαν και οι 5 τάξεις του γυμνασίου, καθώς γράφτηκαν συνολικά 277 μαθητές/τριες, αριθμός όμως που σταδιακά μειώνεται²⁶. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς υπηρετούσαν στο γυμνάσιο 12 εκπαιδευτικοί, 1 γραμματέας και 3 καθαριστές²⁷.

Σχολική χρονιά 1943-1944

Σύμφωνα με αναφορά του Ναλμπάντοφ από τον Ιανουάριο του 1944, μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου 1943 στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών (διοικητικές επαρχίες Σερρών και Σιδηροκάστρου) λειτουργούσαν 1 νηπιαγωγείο, 84 δημοτικά σχολεία, 13 προγυμνάσια και 1 γυμνάσιο. Μέχρι τη στιγμή εκείνη εξαιτίας της έλλειψης διδακτικού προσωπικού τα μαθήματα δεν είχαν ακόμη ξεκινήσει, στα χωριά

24. Κατάσταση με αριθμητικά στοιχεία για τα Ελληνόπουλα που υπόκεινται σε υποχρεωτική εκπαίδευση σε οικισμούς της εκπαιδευτικής επαρχίας Σερρών που λειτουργούν τέτοιου είδους σχολεία (08.06.1943), ЦДИА, Φ177, оп. 3, а.е. 2614, σσ. 1-2.

25. ЦДИА, Φ 798, оп. 2, а.е. 95, σ. 3 πλάτη.

26. Πρακτικό του συλλόγου των καθηγητών του μεικτού γυμνασίου Σερρών 1942-1944, στο ίδιο, ό.π., а.е. 96, σσ. 28 πλάτη- 31 πλάτη.

27. Βιβλίο μισθοδοσίας μεικτού γυμνασίου Σερρών, κατάσταση Αυγούστου 1943, ό.π., а.е. 115, σ. 16.

Μερτάτεβο (Ξηροπόταμος), Τζαμί Μαχαλά (Κουβούκλιο), Δεργέσιανη (Οινούσα), Βέρναρ (Παραλίμνιον), Ντουτλή (Ελαιώνας), Σάλ-Μαχαλά (Κωνσταντινάτο) και Τοπόλοβο (Νέα Τυρολόη) στην επαρχία Σερρών, Τσιφλίκ Μαχαλέ (Λαγόνη) και Χατζή Μπεϊλίκ (Βυρώνεια) στην επαρχία Σιδηροκάστρου. Γενικά στην περιφέρεια το σχολικό δίκτυο είναι πυκνότερο στις διοικητικές επαρχίες Κομοτηνής, Δράμας, Σιδηροκάστρου και Σερρών λόγω του ότι εκεί έχει συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο μέρος των Βουλγάρων εποίκων, σε αντίθεση με τις διοικητικές επαρχίες Καβάλας, Ελευθερούπολης, Χρυσούπολης και Θάσου²⁸.

Τη χρονιά αυτή μειώθηκε σημαντικά ο αριθμός των ξεχωριστών τμημάτων και των σχολείων μόνο για Ελληνόπουλα. Τα Ελληνόπουλα δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του βουλγαρικού σχολείου ούτε φοιτούν κανονικά και από την άλλη η έλλειψη διδακτικού προσωπικού είναι τόσο έντονη, που δεν υπάρχουν δάσκαλοι/ες ούτε για σχολεία που ιδρύθηκαν για τα παιδιά των Βούλγαρων εποίκων²⁹.

Στο μεγαλύτερο μέρος των βασικών σχολείων καλύφθηκε η ύλη που προβλέπεται για το πρώτο εξάμηνο. Δεν συνέβη όμως το ίδιο και στο γυμνάσιο, εξαιτίας της έλλειψης σε διδακτικό προσωπικό, βιβλιοθήκες και εργαστήρια³⁰. Ωστόσο, το έργο της διαπαιδαγώγησης απέδωσε καρπούς παντού. Κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου η σχολική ζωή κύλησε μέσα μια υψηλά εθνική ατμόσφαιρα, εμποτισμένη με έντονο πατριωτικό πνεύμα³¹.

Τα πολεμικά γεγονότα ωστόσο ανατρέπουν την ομαλή πορεία του σχολικού έργου στην «περιφέρεια Αιγαίου». Τα σχολεία σε όλη τη Βουλγαρία στις 10 Ιανουαρίου 1944 διακόπτουν τα μαθήματά τους λόγω των συνεχόμενων βομβαρδισμών. Στην «περιφέρεια Αιγαίου» όμως αποφασίστηκε η επανέναρξη των μαθημάτων σε όλα τα σχολεία στις 20 Φεβρουαρίου 1944, επειδή σε αντίθεση με το εσωτερικό της χώρας δε σημειώθηκαν παρά ελάχιστοι βομβαρδισμοί. Κλειστά παρέμειναν τα σχολεία μόνο στους οικισμούς που απειλήθηκαν άμεσα από αεροπορικούς βομβαρδισμούς, και συγκεκριμένα στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών στους οικισμούς Τσιφλιτζίκ (Στρυμονοχώρι), Σταθμός

28. Αναφορά του Ναλμπάντοφ με αριθ. πρωτ. 53/06.01.1944, ЦДИА, Φ 177, оп. 8, а.е. 47, σσ. 3-7.

29. Αναφορά του Ναλμπάντοφ με αριθ. πρωτ. 972/02.05.1944 για την κατάσταση του σχολικού έργου στην περιφέρεια μέχρι την 01.04.1944, Φ 177, оп. 2, а.е. 2615, σ. 43 και Κατάσταση με αριθμητικά στοιχεία για τα Ελληνόπουλα σε οικισμούς της εκπαιδευτικής επαρχίας Σερρών ό.π., σσ. 1-6.

30. Αναφορά του Μπογκνάνοφ κατά τη συνδιάσκεψη του ΠΣΣΕΞ τον Ιούλιο του 1944, Πρωτόκολλο αριθ. 9, ό.π., σ. 43 πλάτη.

31. Αναφορά του Ναλμπάντοφ με αριθ. πρωτ. 53/06.01.1944, ό.π., σ. 4.

Βυρώνειας, Σαβιάκ (Βαμβακόφυτον), Κούλα (Παλαιόκαστρον), Πρόσενικ (Σκοτούσα), Καμαρέτο (Καμαρωτόν), Κιούπρια (Γεφυρούδι), Σταθμός Πορροίων. Τα σχολικά μαθήματα, από τα οποία αποκλείστηκαν τα Ελληνόπουλα, διεξάγονταν με βάση ένα πρόγραμμα συντεταγμένο, εστιάζοντας στη διδασκαλία της γλώσσας και της πατριδογνωσίας, κυρίως όμως σε δραστηριότητες εθνικής διαπαιδαγώγησης³².

Ωστόσο η κατάσταση στην περιφέρεια από τις πρώτες μέρες του Απριλίου αλλάζει σημαντικά. Η υποχώρηση του γερμανικού στρατού στο ανατολικό μέτωπο, οι πτήσεις ξένων αεροσκαφών πάνω από την «περιφέρεια Αιγαίου» και η ενίσχυση των ελληνικών αντάρτικων τμημάτων που ξεκίνησαν ήδη να επιτίθενται και να σκοτώνουν Βούλγαρους δημόσιους υπαλλήλους και εποίκους έχει ως αποτέλεσμα τα σχολεία σταδιακά να αδειάζουν³³. Τον Αύγουστο του 1944, πυρπολούνται χωριά-λημέρια ανταρτών. Αρκετά σχολεία στις επαρχίες Δράμας, Κομοτηνής, Σερρών και Σιδηροκάστρου υφίστανται φθορές ή καταστρέφονται ολοσχερώς³⁴.

Και μπορεί χωριά να καίγονται, οι έποικοι να γυρίζουν πίσω και οι δημόσιοι υπάλληλοι να αγωνίζονται να στείλουν τις οικογένειές τους στη Βουλγαρία, ωστόσο τα στελέχη εκπαίδευσης σχεδιάζουν εντατικά μέσα στο καλοκαίρι το εκπαιδευτικό έργο για την επόμενη σχολική χρονιά 1944-1945 με τρόπο που δείχνει πως δε βάζουν στο μυαλό τους την αποχώρηση³⁵.

Επίλογος

Μέσα από την πολύ σύντομη παρουσίαση των δεδομένων η οποία προηγήθηκε αναδείχτηκαν κάποιες βασικές παράμετροι της βουλγαρικής εκπαιδευτικής πολιτικής στον νομό Σερρών κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής 1941-1944. Η πολιτική αυτή, πιστή στον εθνικό μύθο των κυβερνήσεων του μεσοπολέμου «περί βουλγαρικής μειονότητας» στην ελληνική Μακεδονία και Θράκη, αναζητεί τα ερείσματά της στους σλαβόφωνους Έλληνες πολίτες. Αυτοί μαζί με τους Βούλγαρους εποίκους, οι οποίοι συρρέουν μέχρι και τα τέλη του 1943, αποτελούν τον βασικό πληθυσμό-στόχο του βουλγαρικού εκπαιδευτικού συστήματος. Πρόκειται για μια πολιτική εθνοποίησης, η οποία σε συνδυασμό με τις διώξεις και τις πρακτικές εθνοκάθαρσης εις βάρος του ελληνι-

32. Στο ίδιο, ό.π., σσ. 33-35.

33. Απόρρητη αναφορά του Ναλμπάντοφ προς το ΥΕΠ με αριθ. πρωτ. 927/26.04.1944, Φ177, οπ. 3, α.ε. 2665, σ.164-165.

34. Φ 177, οπ. 3, α.ε. 2665, σσ. 69-73.

35. Πρωτόκολλο αριθ. 9 του ΠΣΣΕΞ, ό.π., σ. 46-48 πλάτη.

κού προσφυγικού στοιχείου -μια από τις οποίες είναι και η στέρηση του μορφωτικού αγαθού-, επιδιώκει να αλλοιώσει την εθνολογική σύνθεση της περιοχής προς όφελος της Βουλγαρίας, προκειμένου να εξασφαλίσει την οικονομική διέξοδο στο Αιγαίο στο μεταπολεμικό τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα της πολιτικής αυτής υπήρξε η έλλειψη εκπαιδευτικών. Οι υπάρχοντες/ουσες ωστόσο Βούλγαροι/ες εκπαιδευτικοί θα συνεχίσουν την εθνοποιητική αποστολή που τους ανέθεσε το κράτος τους, ακόμη και όταν από τις αρχές του 1944 απειλούνται με αεροπορικούς βομβαρδισμούς και οι Έλληνες αντάρτες σκορπούν πανικό στη βουλγαρική κοινότητα³⁶.

36. Δ. Πατρωνίδου, «Η επίδραση των βομβαρδισμών στο εκπαιδευτικό σύστημα: η Βουλγαρία στο πρώτο μισό του 1944», *Πρακτικά 8^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης «Εκπαίδευση: Κρίσεις και Πόλεμοι»*, Αλεξανδρούπολη 20-22 Απριλίου 2018, Υπό έκδοση.

Το δίκτυο των βουλγαρικών σχολείων στην εκπαιδευτική επαρχία
Σερρών (1941-1944)¹

Διοικητική επαρχία Σερρών
δημοτικά και βασικά σχολεία

α/α	Οικισμός	1941-1942	1942-1943	1943-1944
1	Σέρρες ²	1	4	4
2	Γκόρνο Φράστανη (Άνω Ορεινή)	1	1	1
3	Ντόλνο Φράστανη (Κάτω Ορεινή)	1	1	1
4	Μερτάτεβο (Ξηροπόταμος)	1	1	1
5	Γκόρνο Μπροντί (Άνω Βροντού)	1	1	1
6	Ντουτλή (Ελαιώνας)	1	1	1
7	Πρόσενικ (Σκοτούσσα) ³	1	1	1
8	Μελνικίτς (Μελενικίτσι)	1	1	1
9	Καλέντρα (Καλά Δέντρα)	1	1	1
10	Κούλα (Παλαιόκαστρον)	1	1	1
11	Ελσάν (Καρπερή) ⁴	1	1	1
12	Κουμλή (Αμμουδιά)	1	1	1
13	Τσιουτσιλίκοβο (Αναγέννησις)	1	1	1
14	Γενή Κιόι (Προβατάς)	1	1	1
15	Γκόρνα Καμήλα (Άνω Καμήλα)	1	1	1
16	Ντόλνο Χόμοντος (Κάτω Μητρούσι)	1	1	1
17	Καρατζά Κιόι (Μονακκλησιά)		1	1
18	Νέβολεν (Βαμβακιά)		1	1
19	Κιοπεκί (Σκούταρι)	1	1	1
20	Ντόλνα Καμήλα (Άνω Καμήλα)	1	1	1
21	Γκούντελη (Βαμβακούσα)	1	1	1

1. Φ 177, οπ. 7, α.ε. 189, σσ. 90-114, 176, 192-192 πλάτη, 207-213 και Φ 177, οπ. 3, α.ε. 2614, σσ. 7-10, 19-22.

2. Τη σχολική χρονιά 1941-1942 λειτουργεί στις Σέρρες 1 βασικό σχολείο. Τις άλλες δυο χρονιές λειτουργούν 2 βασικά και 2 δημοτικά σχολεία. Στους οικισμούς που δεν υπάρχει καμία άλλη ένδειξη λειτουργεί μόνο δημοτικό σχολείο.

3. Πρόκειται για βασικό σχολείο.

4. Βασικό σχολείο.

22	Άγκω Μαχαλά (Αδελφικόν)	1	1	1
23	Κακαράσκα (Αγία Ελένη)	1	1	1
24	Νόβα Μαχαλά (Πεπονιά)	1	1	1
25	Σαλ Μαχαλά (Κωνσταντινάτο)		1	1
26	Κεσικλί (Νέος Σκοπός)		1	1
27	Μπειλίκ Μαχαλά (Βαλτοτόπι)	1	1	1
28	Νεοχώρ (Νεοχώριον)		1	1
29	Σουμπάσκιοϊ (Νέο Σούλι)		1	1
30	Δεσβέσιανη (Οινούσα)	1	1	1
31	Σαρμουσακλί (Πεντάπολις)		1	1
32	Λοβίστα (Εμμανουήλ Παπάς)		1	1
33	Βέρναρ (Παραλίμνιον)		1	1
34	Βέρζιανη (Ψυχικό)		1	1
35	Τοπόλιανη (Χρυσό)		1	1
36	Καβακλί (Λευκώνας)	1	1	1
37	Χριστός	1	1	1
38	Τζαμί Μαχαλά (Κουβούκλιο)			1
	ΣΥΝΟΛΟ	26	40	41

Διοικητική επαρχία Ντεμίρ Χισάρ (Σιδηροκάστρου)
δημοτικά και βασικά σχολεία

α/α	Οικισμός	1941-1942	1942-1943	1943-1944
1	Ντεμίρ Χισάρ (Σιδηροκάστρο) ⁵	1	1	1
2	Τσιφλιτζίκ (Στρυμονοχώρι)	1	1	1
3	Ελέσνιτσα (Φαιά Πέτρα)	1	1	1
4	Ρούπελ (Κλειδί)	1	1	1
5	Ράδοβο (Χαρωπόν)	1	1	1
6	Λάτροβο (Χορτερόν)	1	1	1
7	Τζουμαγιά (Ηράκλεια) ⁶	1	1	1

5. Πρόκειται για βασικό σχολείο.

6. Το ίδιο.

8	Χαζνατάρ (Χρυσοχώραφα)	1	1	1
9	Σπάτοβο (Κοίμησις) ⁷	1	1	1
10	Ερνή Κιόι (Ποντισιμένο)	1	1	1
11	Μπαρακλί (Βαλτερό)	1	1	1
12	Σιμόνα (Σιμώνας)		1	1
13	Κρούσοβο (Αγλαδοχώριον) ⁸	1	1	1
14	Κίρτσοβο (Καρυδοχώρι)	1	1	1
15	Τσάρβιστα (Καπνόφυτο)	1	1	1
16	Τσενγκέλ (Αγκιστρον)	1	1	1
17	Ντραγκοτίν (Προμαχών)		1	1
18	Βέτρην (Νέο Πετρίτσι)		1	1
19	Γιουρούτσιτε		1	1
20	Γάρα -Βυρώνεια (Σταθμός Βυρώνειας)	1	1	1
21	Γκολέμα Μαχαλά (Μεγαλοχώρι) ⁹	1	1	1
22	Μρίσνα (Γόνιμο)	1	1	1
23	Πουρλίδα (Κογγύλια)	1	1	1
24	Χατζή Μπεϊλίκ (Βυρώνεια)	1	1	1
25	Λιβάντοβο (Λειβάδια)		1	1
26	Μπούτκοβο (Κερκίνη)	1	1	1
27	Μαντρατζίκ (Μανδράκι)	1	1	1
28	Σταρόσεβο (Σταυροδρόμι)		1	1
29	Γκόρνο Πορόι (Άνω Πορόια) ¹⁰	1	1	1
30	Ντόλνο Πορόι (Κάτω Πορόια)		1	1
31	Γάρα Πορόι (Ροδόπολη)		1	1
32	Λιπόσι (Φιλήρα)		1	1
33	Μάνιτσα (Μακρυνίτσα)		1	1
34	Σαβιάκ (Βαμβακόφυτον) ¹¹	1	1	1

7. Το ίδιο.

8. Το ίδιο.

9. Το ίδιο.

10. Το ίδιο.

11. Το ίδιο.

35	Καμαρέτο (Καμαρωτόν)	1	1	1
36	Κιουπρή (Γεφυρούδι)	1	1	1
37	Λέχοβο (Κρασοχώρι)	1	1	1
38	Τσιφλίκ Μαχαλέ (Λαγόνι)			1
ΣΥΝΟΛΟ		27	37	38

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ		53	77	79
--	--	-----------	-----------	-----------

Αυτόνομα Εθνικά Προγυμνάσια στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών

α/α	Οικισμός	1941-1942	1942-1943	1943-1944
1	Σέρρες, διοικητική επαρχία Σερρών		1	1
2	Τσεγκέλ (Άγκιστρο), διοικητική επαρχία Σιδηροκάστρου		1	1
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ			2	2

Γυμνάσια στην εκπαιδευτική επαρχία Σερρών

α/α	Οικισμός	1941-1942	1942-1943	1943-1944
1	Σέρρες		1	1
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ			1	1

DIMITRA PATRONIDOU

THE BULGARIAN EDUCATION
IN THE PREFECTURE OF SERRES DURING
THE BULGARIAN OCCUPATION 1941-1944

Abstract

The present study focuses on the establishment of the school net by the Bulgarian state in the Prefecture of Serres during the period of the occupation of Eastern Macedonia and Western Thrace by the Bulgarian army (1941-1944).

The archive material used in the research comes from the Archives of the Bulgarian Ministry of Education, kept in the Central State History Archive in Sofia. The analysis shows some basic aspects of the Bulgarian educational policy promoted in the Prefecture of Serres, as well as in Eastern Macedonia and Western Thrace during the World War II.